

Dit wordt een lang verhaal, maar nadat we dit jaar twee keer de Alt-Rhapsodie hebben uitgevoerd, werd het tijd dit werk beter te leren kennen. Er zijn immers twee grote namen met de rapsodie verbonden; die van de componist Johannes Brahms en de dichter Johann Wolfgang von Goethe. Geen wonder dat er veel te vertellen valt.

Uit de muzikencyclopedie:

Rapsodie - *Instrumentale fantasie waarin volksmelodieën zijn verwerkt. Het instrumentarium kan worden uitgebreid met vocale stemmen. De vorm is vrijer dan een sonatevorm, maar is wel degelijk aanwezig*

De Componist

Johannes Brahms werd op 7 mei 1833 in een verarmde wijk van de Hamburgse Altstadt geboren. Als echte patriot was hij graag zijn hele leven zijn vaderstad trouw gebleven maar in zijn beleving wilde de stad hem niet. Dat bleek in 1858 toen zijn vader na vele jaren eindelijk als contrabassist in het Philharmonische Orchester werd opgenomen, maar de sollicitatie van Johannes naar de positie van Kapellmeister van dit orkest werd afgewezen.

De wond die deze afwijzing bij Brahms veroorzaakte was niet die van gekwetste ijdelheid, maar vergelijkbaar met de onthouding van ouderlijke liefde aan een kind.

Overigens, de omgang van de stad Hamburg met grote componisten is niet zo heel erg begrijpelijk: Händel, Bach, Brahms en Mahler werden allen werden zij door de stad afgewezen.

De dood als thema heeft Brahms lang bezig gehouden. Toch was het niet de dood die hem tot een drukkende last was, maar het leven.

Bij de geboorte van een kind schreef hij eens: "*De allerbeste wens kan men hem in dit geval niet meer geven – niet geboren worden!*"

En in een van de brieven die hij aan Clara Schumann schreef na de dood van haar echtgenoot Robert komt Brahms tot een vaststelling die zijn verhouding tot het leven en de dood op een sombere manier samenvat: "*het leven rooft meer van een mens dan de dood*". Rond 1855 uitte hij zelfs zijn gedachte aan zelfmoord.

Eenzaamheid, heimwee en het verlangen naar een relatie maar tegelijkertijd vrij en ongebonden willen zijn verscheurden zijn leven lang zijn gevoelens. Hij verbreekt zelf zijn relatie met Clara Schumann en later breekt hij ook met

Agathe von Siebold kort nadat hij met haar verlovingsringen had uitgewisseld. Hij schrijft haar in 1858 na de breuk:

" Ich liebe Dich! Ich muß Dich wiedersehen! Aber Fesseln tragen kann ich nicht!."

(Ik hou van je, ik moet je weer zien! Maar boeien dragen kan ik niet!)

Een eenzaam en gepijnigd mens was hij zeker en dat komt ook tot uiting in de Alt-Rhapsodie. Zeker een van de bitterste getuigenissen van de eenzaamheid waaronder Johannes Brahms geleden moet hebben. Toen hij dit werk componeerde was hij sterk geëmotioneerd door zijn ongelukkige liefde voor Julie, de derde dochter van Clara en Robert Schumann. Hij schonk haar dit "bruidsgezang" ter gelegenheid van haar huwelijk met een andere man. Zijn verdriet over het feit dat Julie met een ander trouwde heeft hij nooit uitgesproken want, zei Brahms, "Ik spreek alleen door mijn muziek".

Voor de tekst van het lied gebruikt Brahms 22 van de 87 regels uit het gedicht "Winterreis door de Harz" van Johann Wolfgang von Goethe. Met het deel dat Brahms gebruikt schetst hij in roerende bewoordingen het beeld van een afzijdig staand, gekwetst en veracht mens, dat hoopt dat de liefde van God zijn eenzame hart zal verkwikken. Kunst komt vak voort uit smart.....

De Tekst

De tekst van het gedicht is ontstaan tijdens de eerste reis die Goethe naar de Harz ondernam nadat hij in Weimarer staatsdienst was getreden als Geheimer Legionsrat. De reis vond plaats in de winter van 1777 en onderweg dichtte Goethe "*Über allen Gipfeln ist Ruh*" en "*Harzreise im Winter*".

Het deel dat gebruikt is voor de Alt-Rhapsodie heb eruit gehaald en er een zo letterlijk mogelijke vertaling van gemaakt:

*Ist auf deinem Psalter,
Vater der Liebe, ein Ton
Seinem Ohre vernehmlich,
So erquicke sein Herz!
Öffne den umwölkten Blick
Über die tausend Quellen
Neben dem Durstenden
In der Wüste.*

*Is op jouw psalter¹,
Vader van de liefde, een toon
Hoorbaar voor zijn oor
Dan verkwik zijn hart!
Maak de sombere blik open
Over de duizend bronnen
Naast de dorstenden
In de woestijn.*

¹ Psalter is niet alleen een Psalmbundel, maar ook een Citerachtig snaarinstrument. De dichter vraagt aan de vader van de liefde dus letterlijk om een toon aan te slaan om er het hart van de eenzame mee te beroeren.

De Dichter

Johann Wolfgang von Goethe werd in 1749 in Frankfurt am Main geboren. Zijn vader was een welgestelde en ontwikkelde burger, die voor geld niet hoefde te werken. De ouders van Goethe kregen zes kinderen, maar alleen Johann en zijn iets jongere zusje Cornelia bleven langer in leven. Vader Goethe was een streng mens en hij stelde hoge eisen aan zijn zoon. Zijn moeder was een beminnelijk, warm mens, waaraan hij - volgens Goethe zelf - het plezier van het verhalen verzinnen te danken had.

De jonge Goethe kreeg privéles aan huis en leerde zo Grieks, Latijn, Frans, Engels, Italiaans en Hebreeuws. De dagelijkse Bijbellesing en de deelname aan kerkdiensten maakten deel uit van zijn religieuze, Lutherse, opvoeding. Al op jonge leeftijd schreef hij gedichten en op zijn dertiende verjaardag kon hij zijn vader al een boekje met eigen gedichten cadeau doen.

Op zijn zestiende wilde hij oudheidkunde in Göttingen gaan studeren, maar op last van zijn vader werd dit een rechtenstudie in Leipzig. Hier leerde hij tussendoor ook etsen, gravures maken en tekenen. Op zijn 22ste, in 1771, werd Goethe advocaat bij een rechtbank in Frankfurt. Maar het was vooral de literatuur, waar zijn hart lag.

In 1776 treedt hij officieel in dienst bij de Weimarer Staatsdienst als Geheimer Legationsrat. Vele andere taken en opgaven zouden volgen, waaronder in de mijnbouw, het opstellen van brandvoorschriften, waterbeheer, rekruten werven enz. Door de mijnbouw moest hij zich verdiepen in de mineralogie en geologie. Door zijn werk bij de universiteit van Jena leerde hij anatomie. Goethe werd een allesweter en alleskunner.

Omstreeks 1780 komt hij tot de conclusie dat hij het aanvankelijk aangenaam vond om workaholic te zijn en te baden in het werk, maar nu wil hij zich aan de wetenschappen en kunsten wijden en hij vertrekt in 1786 nogal plotseling naar Italië. Na zijn terugkeer uit Italië heeft Goethe aanpassingsproblemen in zijn vaderland. Contacten met oude vrienden verlopen moeizaam of mislukken. Hij ontmoet de dichter Friedrich Schiller, maar hun band blijft een afstandelijke. Schiller vond hem een boeiende persoon, maar ergerde zich aan de manier waarop Goethe zich geliefd wist te maken, zonder - volgens Schiller - zichzelf te geven. In zijn laatste levensjaren merkte hij de afstand tot zijn tijdgenoten steeds meer en moest de dood van vele vrienden en bekenden verwerken, waaronder die van zijn eigen zoon in 1828. Alleen de plicht om zijn werk, waaronder zijn levenswerk "Faust", af te ronden, hield hem op de been. Hij stierf op 82-jarige leeftijd.

Een man waar heel Duitsland nog steeds trots op is en zijn grootste Nederlandse fan, Boudewijn Büch, is hem intussen achterna gereisd.

John van Halderen, september 2004